

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ**Горященко Ю.Г., к.е.н.***Дніпропетровська державна фінансова академія*

У статті проведено аналіз теоретико-методичних аспектів оцінки ефективності соціально-економічного розвитку регіону. Наведено оціночні показники соціально-економічного добробуту населення регіону у хронологічній послідовності: від перших моделей, що описували різні області життя (США, 1963 р.) до вітчизняних моделей 2000-х рр. Дано визначення поняття «ефективність» різними вітчизняними авторами. Зауважено, що при визначенні ефективності сьогодні варто враховувати не стільки економічні аспекти, скільки соціально-політичні, психологічні, демографічні. З метою підвищення ефективності регіонального розвитку умовно виділено п'ять рівнів показників. Доповнено спрощений механізм забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку регіону такими складовими: підсистемою ефективного використання обмежених ресурсів та виробництва регіонального сукупного суспільного продукту; підсистемою нематеріального виробництва та показниками функціональної взаємодії цих двох підсистем регіону.

Ключові слова: оцінка, ефективність, соціально-економічний розвиток, регіон**ESTIMATION OF EFFICIENCY OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF A REGION****Horyaschenko Y.H, PhD in Economics***Dnipropetrov'sk State Finance Academy*

This paper analyses theoretical and methodological aspects of evaluating the effectiveness of social and economic development. The evaluation indexes of socio-economic welfare of population of region are shown in a chronologic sequence: from the first models describing the different spheres of life (The USA, 1963) to the home models 2000th. Determination of the concept «efficiency» by home authors has been given. It has been noticed that in the process of efficiency determination it is needed to take into account not economic aspects, but many socio-political, psychological, demographic aspects. In order to increase the efficiency of regional development, five levels of indexes have been conditionally distinguished. The simplified mechanism of providing of effective socio-economic development of a region has been complemented by such constituents: by the subsystem of the effective use of the limited resources and production of the regional combined public product; by the subsystem of non-material production and indexes of functional co-operation of these two subsystems of a region.

Key words: estimation, efficiency, socio-economic development, region

Актуальність проблеми. В умовах трансформування соціально-економічної системи України існує необхідність оцінки ефективності та адекватності керуючих впливів державних, регіональних та місцевих органів влади на регіональні процеси. При цьому соціально-економічну систему слід розглядати як систему, що включає елементи економіки і функціонуючу за участю людей.

У сучасних умовах метою дослідження в галузі оцінки ефективності соціально-економічного розвитку регіонів України є пошук найбільш ефективних методів розрахунку, що дозволяють з максимальною точністю і мінімальними витратами оцінити різні варіанти соціально-економічного розвитку регіону. При оцінці ефективності соціально-економічного розвитку регіону систем регіональних процесів повинен враховуватися весь комплекс взаємовідносин всередині та між регіональними системами, всі існуючі взаємозв'язки. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Аналіз останніх наукових досліджень. Важливу роль в галузі теоретико-методичних підходів до оцінки ефективності соціально-економічного розвитку регіонів відіграють праці таких вчених і практиків України та зарубіжжя: С. Айвазяна, Б. Буркинського, Е. Лібанової, В. Максимова, В. Смірнова [5], М. Солодкої [6], Т. Уманець [7], Л. Шеховцевої [8], П. Благу, Д. Вульфа, Я. Гаєка, У. Ізарда, М. Портера, М. Холлендера та ін.

Ставлячись з повагою до безперечних досягнень вітчизняної та зарубіжної економічної думки, варто зазначити, що теоретико-методичні питання оцінки ефективності соціально-економічного розвитку регіону не мають повного висвітлення в існуючих працях.

Метою роботи є дослідження теоретико-методичних зasad оцінювання ефективності соціально-економічного розвитку регіонів.

Викладення основного матеріалу дослідження. У науковій літературі можна зустріти найрізноманітніші думки з приводу оцінки соціально-економічного розвитку регіону, проте базові положення даної проблеми у сучасних умовах розвитку пропрацьовано недостатньо, адже чітко не обґрунтовані результати дослідження за цими методиками [7, с. 345]. Крім того, до цього часу немає однозначності у визначенні основної категорії – «регіон», дедалі більше вона набуває іманентного характеру, у більшості наукових розвідок мало уваги приділено ефективності регіонального розвитку, зважаючи на те, що багато науковців вважають процес розвитку інерційним, а інколи – навіть некерованим.

Це ж стосується й визначення категорії ефективність (табл. 1).

Таблиця 1. Визначення поняття «ефективність» різними авторами [1, с. 276; 2]

Автори	Визначення
Смирнов В.В.	ступінь досягнення поставленої мети
Іванієнко В.В., Ковальов В.В., Волкова О.М.	відносний показник, що порівнює отриманий ефект з витратами чи ресурсами, використаними для досягнення цього ефекту
Іващенко Н. П.	віддача у формі доходів різних ресурсів фірми, що знаходяться в її розпорядженні
Нусінов В.Я., Турило А.М., Темченко А. Г.	результативність, тобто результат діяльності (ефект), який одержує суспільство, підприємство або окрема людина на одиницю використаних (чи застосованих) ресурсів
Лямець В.І., Тевяшев А.Д.	це не просто властивість операції (процесу функціонування системи), що відбувається в її здатності давати певний ефект, а дієвість такої здатності, тобто результативність, співвіднесена з ресурсними витратами
Орлов П.А.	співвідношення результату або ефекту будь-якої діяльності і витрат, пов'язаних з її виконанням. Причому це може бути як співвідношення результату і витрат, так і співвідношення витрат і результатів діяльності
Падерін І.Д.	економія всіх питомих витрат на виробництво продукції, що визначає його доходність
Сурмін Ю.П.	показник успішності функціонування системи для досягнення встановлених цілей
Федулов Л.Г.	такий стан справ, за якого неможливо здійснити жодної зміни, яка більш повно задовольняє бажання однієї людини, не перешкоджаючи задоволенню бажань іншої людини

Проведений аналіз спроб, що були вжиті в науковому співтоваристві у формуванні та введенні критеріїв ефективності дозволяє зробити висновок, що всі їх можна розділити за двома основними напрямами [6, с. 30-32]:

1) ефективність визначається щодо економічних критеріїв (показників);

2) при визначенні ефективності враховуються не стільки економічні аспекти, скільки соціально-політичні, психологічні та ін.

Таким чином, на думку М. Солодкої, ефективність є багатоаспектним поняттям і визначається різними критеріями.

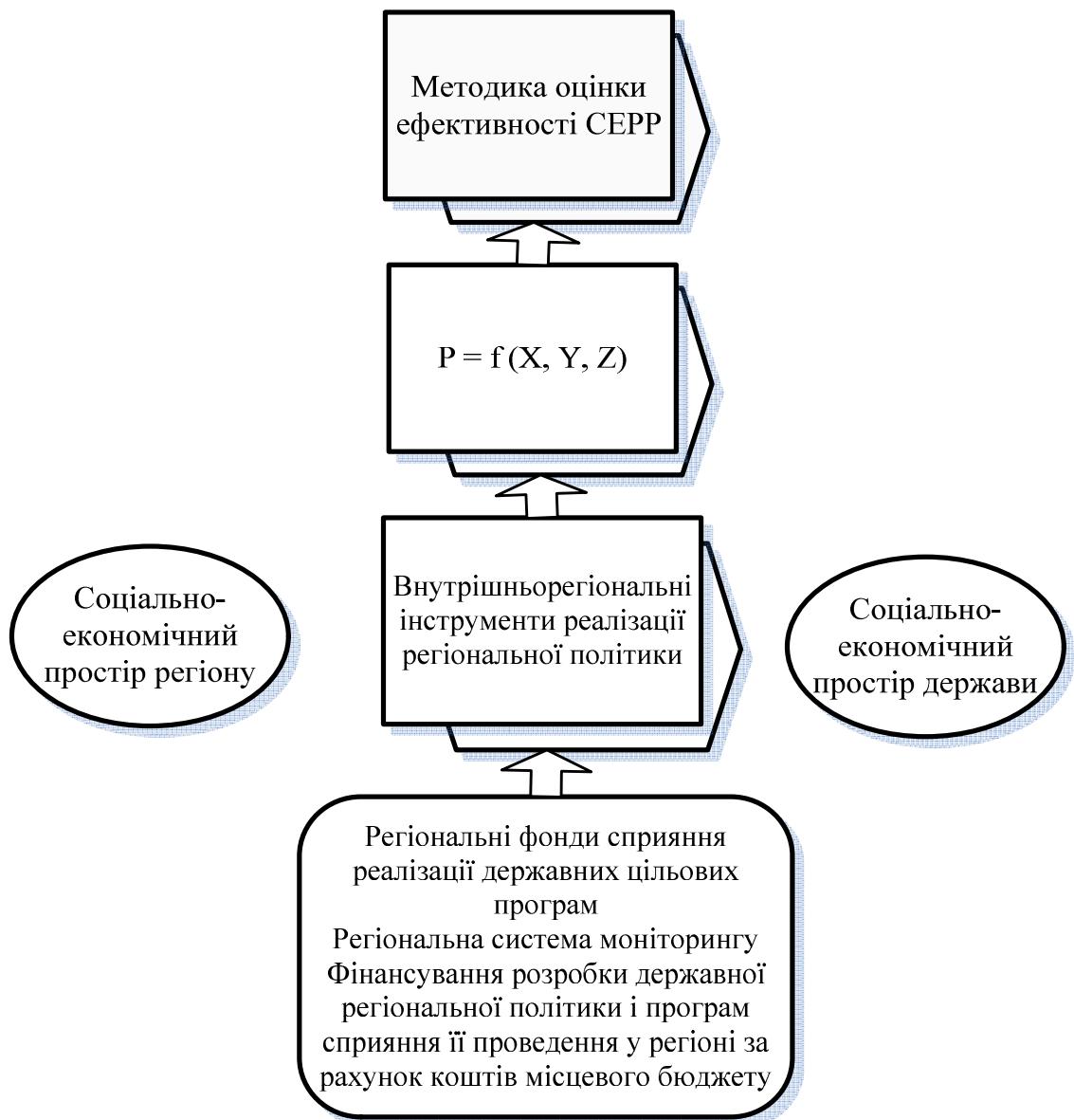
Розширення меж сприйняття ефективності покликане відобразити ставлення різних аспектів діяльності: результат і витрат, результату і цілей, результату і потреб, результату і цінностей [5].

Розглядаючи структуру знань, що відображають типологію ефективності можна виділити імовірнісні та основоположні види ефективності соціально-економічного розвитку регіону (СЕРР):

- 1) внутрішня – ефективність використання внутрішнього потенціалу;
- 2) зовнішня – ефективність використання зовнішніх можливостей;

- 3) загальна – ефективність в якості композиції двох її складових: внутрішньої і зовнішньої ефективності;
- 4) ідеальна – всупереч зусиллям менеджменту з оптимізації регіонального господарства така ефективність повинна бути особливо бажана і, як наслідок, недосяжна;
- 5) цільова або стратегічна – міра досягнення цілей;
- 6) витратна або тактична – відображає економічність способів використання обмежених ресурсів;
- 7) глобальна – відображає вплив міжнародної економічної системи на умови організації регіональних процесів [5].

Алгоритм механізму забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку регіону наведено на рис. 1.

Рис. 1. Спрощений механізм забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку регіону [5]

На рис. 1 у функціональній залежності $P = f(X, Y, Z)$, X є узагальненим показником, що формує інфраструктуру для ефективного використання обмежених ресурсів та виробництва регіонального сукупного суспільного продукту; Y є узагальненим показником сфери нематеріального виробництва, що формує умови для розвитку інфраструктури, що забезпечує якість життя суспільства; Z- показник функціональної взаємодії цих двох підсистем регіону.

З огляду на те, що при визначенні ефективності сьогодні варто враховувати не стільки економічні аспекти, скільки соціально-політичні, психологічні, демографічні, варто розглянути оціочні показники соціально-економічного добробуту населення регіону.

Таблиця 2. Оціочні показники соціально-економічного добробуту населення регіону

Країна, основні компоненти	
<i>США, 1963 р. (створено перші моделі, що описували різні області життя)</i>	
<i>Економічні:</i> 1. Індивідуальний економічний добробут (дохід, матеріальні цінності на душу населення). 2. Економічні умови району (рівень бідності, диференціація доходів, концентрація економіки, банківські вклади, продуктивність, рівень безробіття).	<i>Політичні:</i> 3. Індивідуальна діяльність (ступінь інформованості населення, відсоток людей, які беруть участь у політичній діяльності).
<i>Стану довкілля:</i> 5. Індивідуальний та загальний стан навколошнього середовища (забруднення повітря, води, шум, звалища).	4. Діяльність місцевих органів управління (ступінь професіоналізму, дані про злочинність, допомога бідним).
<i>Природні умови (кліматологічні дані (частота зміни погоди, число сонячних днів, число днів із дискомфортною температурою).</i>	<i>Здоров'я та освіти:</i> 8. Індивідуальні умови в області здоров'я (дитяча та загальна смертність)
<i>Соціальні:</i> 10. Індивідуальні компоненти (відсоток зайнятості, індекс освіти, можливості вибору, одержання інформації (тираж газет, число бібліотек, спортивний і культурних споруд), життєвий простір – густота населення, можливості для відпочинку)	9. Індивідуальні умови в області освіти (можливості отримання освіти)
<i>США, 70-ти pp. 20 ст.</i>	
Створено індекс фізичної якості життя (PQU), який дорівнює середньоарифметичному значенню показників, вимірюваних за 100-балльною шкалою: 1/3 (відсоток смертності новонароджених+очікувана тривалість життя+частка грамотного населення у структурі дорослого населення регіону)	
<i>З 1978 р. (Міжнародна статистика ООН)</i>	
Створена нова система показників: народжуваність, смертність та інші демографічні характеристики; санітарно-гігієнічні умови життя; споживання продовольчих товарів; житлові умови; освіта і культура; умови праці і зайнятості; доходи і видатки населення; вартість життя і споживчі ціни; транспортні засоби; організація відпочинку; соціальне забезпечення; свобода людини	

Продовження таблиці 2

Американська система показників (з 80-х рр. 20 ст.)	
Навколошнє середовище; демографічна ситуація; зайнятість; умови праці; рівень життя; соціальне забезпечення; охорона здоров'я; освіта; житлові умови; культура (відпочинок, розваги); транспортне забезпечення; національна оборона; правовий захист громадян	
	Україна (з 2004 р.)
1. Доходи: від зайнятості та власності; соціальне забезпечення	
2. Споживання: товарів; побуту	
3. Умови життя: праці; послуг; відпочинку	
4. Вільний час : бюджет часу та використання вільного часу	

На першому етапі, за великої кількості показників якості життя, все ж на цьому етапі відсутня узгодженість при зважуванні компонентів соціального добробуту, а тому залишилась проблема побудови єдиного індексу, який би відтворював якість життя (англ. – quality of life (QOL); нім. – Lebensqualität (LQ)) або соціальний добробут регіонів.

Як видно з таблиці 2, немає єдиного підходу до структури людського потенціалу, принаймні умовно коло фахівців і науковців їх можна поділити на декілька груп: прибічників методології ООН, української методології, використовуваної Держкомстатом України для щорічних розрахунків та інших зацікавлених спеціалістів у побудові таких інтегральних індексів. Між іншим, Україна була першою державою у світі, в якій спробували побудувати індекс людського розвитку (ІЛР) по регіонах країни, котрий охопив дев'ять інтегральних індексів. Такі важливі компоненти як засоби забезпечення прав людини, гендерна нерівність, розробки і застосування новітніх технологій, що вже давно увійшли до складу індексів в розвинених країнах світу, в Україні та її регіонах як на офіційному, так і на неофіційному рівні досі не враховано.

З метою підвищення ефективності регіонального розвитку необхідно умовно виділити п'ять рівнів показників:

1-й рівень «Суб'єкт регіонального розвитку» – система показників СЕРР. Система включає показники розвитку державних і недержавних організацій реального сектора економіки, бюджетних установ соціальної сфери.

2-й рівень «Об'єкт регіонального розвитку».

3-й рівень «Галузь» (КВЕД) – система СЕР напрямів економічної діяльності, галузей економіки та соціальної сфери в рамках загальноросійського класифікатора видів економічної діяльності, продукції і послуг.

4-й рівень «Територія регіональної освіти» – система показників СЕР регіональної освіти характеризує рівень розвитку економіки та соціальної сфери території і відображає можливість впливу регіональних органів управління на процес формування цілей і завдань групи провідних галузей регіону [5].

5-й рівень «Регіон» – узагальнені макроекономічні показники рівня життя населення, які характеризують економічний і соціальний розвиток регіону (валовий регіональний продукт на душу населення, показники, що відображають намічені структурні зрушення економіки, розвиток напрямів економічної діяльності та соціальної сфери) [5].

Висновки. Дано визначення поняття «ефективність» різними вітчизняними авторами. Зауважено, що при визначенні ефективності сьогодні варто враховувати не стільки економічні аспекти, скільки соціально-політичні, психологічні, демографічні.

Наведено оціночні показники соціально-економічного добробуту населення регіону у хронологічній послідовності: від перших моделей що описували різні області життя (США, 1963 р.) до вітчизняних моделей 2000-х рр.

Доповнено рівні показників (факторів) ефективного управління розвитком регіону В.В. Смірнова.

Доповнено спрощений механізм забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку регіону такими складовими: підсистемою ефективного використання обмежених ресурсів та виробництва регіонального сукупного суспільного продукту; підсистемою нематеріального виробництва та показниками функціональної взаємодії цих двох підсистем регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рац О.М. Визначення сутності поняття «ефективність функціонування підприємства» / О.М. Рац // Економічний простір. – 2008. – № 15. – С. 275-280.
2. Регіони України у післякризовий період: ризики та перспективи розвитку: аналіт. доп. / С. О. Біла, О. В. Шевченко, В. І. Жук, М. О. Кушнір [та ін.]; за ред. С. О. Білої. – К. : НІСД, 2011. – 104 с.
3. Снігова О. Ю. Оцінка ризиків та загроз розвитку старопромислових регіонів України в період післякризового відновлення / О. Ю. Снігова // Формування ринкової економіки [Електронний ресурс]: зб. наук. праць. – Спец. вип.: у 2 ч. Регіональний розвиток України: проблеми та перспективи / М-во освіти і науки, молоді та спорту

України, ДВНЗ "Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана"; відп. ред. С. Фіялка. – К.: КНЕУ, 2011. – Ч. 1. — С. 166–174.

4. Стасюк О.М. Інтегральна оцінка конкурентоспроможності регіонів України / О.М. Стасюк, І.А. Бевз // Економіка і прогнозування. – 2012. – № 1. – С. 75–86.
5. Смирнов В.В. Теоретико-методологические аспекты повышения эффективности социально-экономического развития региона // Региональная экономика и управление: электронный научный журнал, 2010. – № 3 (23). – № рег. статьи 0074.[Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://region.mcnip.ru>.
6. Солодкая М.С. Надежность, эффективность, качество систем управления / М.С. Солодкая // Теоретический философский журнал «Credo», 1999. – №5 (17). – С. 30-46.
7. Уманець Т.В. Методологічно-теоретичні підходи до оцінки економічного розвитку регіону / Т.В. Уманець // Вісник соціально-економічних досліджень: Зб. наук. праць. – № 27. – Одеса: ОДЕУ, 2007. – С. 341-349.
8. Шеховцева Л.С. Стратегическое целеполагание развития региона: концептуальные основы / Л.С. Шеховцева // Экономические науки, 2007. – №2 (27). – С. 71-74.
9. Яковлева Ю.К. Приоритетные направления социально-экономического развития регионов / Ю.К. Яковлева // Університетські наукові записки. – 2008. – №3 (II), спецвип. – С. 351-353.